

TÜRK İNKILÂBINDA MİLLÎ MÜCADELE'NİN KATKISI: HÂKİMİYET-İ MİLLİYE VE HAREKÂT-I MİLLİYE

Abdullah Cüneyt KÜSMEZ

Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü Öğretim Üyesi
ackusmez1@gmail.com

Özet

Millî Mücadele, Birinci Dünya Harbi sonrası işgal ve ilhaka uğramış Türk milletinin yok edilmek istenmesine karşı, belirlediği yaşama azim ve iradesine ait düşüncesinin, millet ve ordu ile birlikte harekete geçtiği ve bu birlikteliğin sonucunda zaferle çıktığı bir süreçtir. Türk İnkılabı ise Millî Mücadele'den aldığı aynı esaslar doğrultusunda oluşturduğu bilinçle, Türk Devleti'nin varlığını sürdürmesi ve geleceğini hazırlaması için tarihinin kendisine vermiş olduğu kültürel değerler ölçüsünde gerekli olan sosyal, ekonomik ve siyasî değişiklikleri yaparak gelişime açık olmasıdır. Bir bakıma, Millî Mücadele, Türk İnkılabının düşünce temellerinin atıldığı ve harekete geçirildiği başlangıç safhası olarak da görülebilir. Karşı duruş niteliğindeki düşünce ve hareket birlikteliği ile anlam kazanan ve bu özelliğini Millî Mücadele'de oluşturan Türk İnkılabı, bu kez duruştan oluşa geçerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gelişmesi yönünde anlam kazanmıştır. İşte Türk İnkılabının temellerinin atıldığı Millî Mücadele döneminde, milletin iradesinin ifade edildiği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması ve bu iradeyi planlı bir harekete geçiren ordunun başarısı ile sonuçlanan Türk İstiklâl Harbi; diğer bir ifade ile Hâkimiyet-i Milliye ve Harekât-ı Milliye, temel iki değer olmuştur.

Abstract

The National Struggle is a process in which the idea of the determination and will of life determined by the invasion of the Turkish Nation whose territories have been invaded after the First World War, together with the nation and the

army, and emerged with victory as a result of this union. The Turkish Revolution, on the other hand, can be expressed as the social, economic and political changes required by the cultural values given to it in order for the Turkish State to continue its existence and redesign its future with the consciousness it has formed in line with the same principles it has taken from the National Struggle. In other words, the National Struggle can be considered as the initial stage in which the foundations of thought were laid and mobilized by the Turkish Revolution. Those who oppose the stance of the Turkish revolution winner by nature and this property has meaning, this time through the National Struggle consisting stance towards the development of the Republic of Turkey. Here are the foundations of the Turkish Revolution during the National Struggle, which expressed the will of the nation, the establishment of the Grand National Assembly of Turkey, and this will pass that resulted in the success of a planned military action of the Turkish War of Independence; in other words, National Domination and National Operation have been two basic values.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha, The Turkish Revolution, National Struggle, National Domination, National Operation

Giriş

Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918'de imzalandığında Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı sona ermesine rağmen yürürlüğe giren ve işgalleri kolaylaştıran ağır şartları, toprak kaybı yanında Türk Milletini varlık sorunu ile de karşı karşıya bırakmıştır. Bu durumu anlamakta zorlanan İstanbul Hükûmeti'nin, mütareke öncesi taşıdığı iyimser tutumunu, sonrasında da sürdürmesi ve devletin içerisinde bulunduğu durumun ciddiyetini kavrayamaması üzerine millî bir mücadele başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın daha Birinci Dünya Savaşı devam ettiği dönemde ilk kez 3 Temmuz 1917'de¹ ve ikinci kez de 1 Eylül 1918'deki² 7.Ordu Komutanlığı görevi sırasında Osmanlı Harbiye Nezareti'ne göndermiş olduğu iki ayrı rapordaki görüşleri, yapılacak mücadelenin yapısı hakkında fikir vermektedir. 20 Eylül 1919 tarihli

¹ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, (ATASE), Atatürk Özel Koleksiyonu, (ATAZB), Kutu:35, Gömlek:45.

² ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:50, Gömlek: 12.

ilk raporunda;³ artık savunmaya geçilmesini ve bir tek erin dahi son ana kadar muhafaza edilmesi gerektiğini belirterek Alman çıkarlarını düşünen General Falkenhayn'ın bunu yapmayacağından emir-komutanın tek elden olmak üzere kendisine verilmesini teklif etmiştir. 24 Eylül 1918 tarihli ikinci raporunda⁴ ise Falkenhayn'ın cephe durumunu anlayamadığı ve Filistin'e taarruz etmekten daha önemli olanın savunma olduğunu belirterek emir-komutanın yine tek elden yapılmasını ve kendisine verilmesini istemiştir. Bu iki rapor, yakın bir zamanda başlayacak Millî Mücadele'nin, Harekât-ı Milliye'sinde izlenecek yolun başlangıcını ifade etmesi bakımından önemlidir. Nitekim emir-komutanın tek elden ve bir Türk komutanı tarafından yapılmasında, ordunun taarruz gücünün olmadığı ancak savunma gücünün bulunduğu ve savunmanın da uzaktan yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Mütareke imzalandığında da aynı görüşlerini muhafaza eden Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak kendisine mütareke hükümleri tebliğ edildiğinde, Harbiye Nezareti'ne, 3 ve 6 Kasım 1918 tarihlerinde gönderdiği telgraflarla, mütarekenin sorumluluk sahası itibariyle nasıl uygulanacağını⁵ sormuş ve nasıl uygulanması gerektiğine⁶ dair görüşlerini de ekleyerek yaptığı bir teklifle durumu açıklamıştır. Özellikle Kilikya, Irak ve Suriye gibi sınırları belli olmayan ve Osmanlı mülki teşkilatlanmasında karşılığı bulunmayan coğrafi yerlerin belirsizlik yarattığı ve yeni işgallere sebebiyet vereceğini belirtmiş ve oldubittilere fırsat verilmemesi ile asker, silah ve teçhizatın da teslim edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesinde, iki temel husus bulunmaktadır. Birincisi *"millete dayalı bir mücadele başlatılması"* ikincisi ise bu mücadelenin silahlı gücü olarak *"ordunun yeniden teşkili ve muhafazasıdır."* Ancak *"Ordunun muhafazası ve çoğunluğu Türk olan bölgelerin elde bulundurulması"* temel gaye olmak üzere Millî Mücadele boyunca askerî bir strateji olarak da uygulanacak olan bu

³ *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.5-11.

⁴ *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, s.12-16.

⁵ *ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Kataloğu (İSH), Kutu:68, Gömlek:2, Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı:27, Vesika Nu.:714.*

⁶ *ATASE Arşivi, İSH., Kutu:69, Gömlek:5, ATASE Arşivi, İSH., Kutu:68, Gömlek:3, HTVD, Sayı:28, Vesika Nu.:715.*

ana düşünce tarzı, uygun görülmemiştir. Hâlbuki birinci düşüncede Hâkimiyet-i Milliye, ikinci düşüncede Harekât-ı Milliye'nin anafikri vardır. Bunun üzerine bir ordu komutanı olarak görevini tamamladığını düşünerek, haksız ve hukuksuz mütareke hükümlerinin uygulanmasını önlemek ve bu maksatla Hükûmette bir görev almak niyeti ile İstanbul'a gitmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesinin 13 Kasım 1918'de İstanbul'a ulaştığında da devam ettiği görülmektedir. Hükûmet çevresi ve hatta Padişah ile yaptığı görüşmeler sonucunda Harbiye Nezareti'nde veya Hükûmette düşündüğü gibi bir görev alamamıştır.⁷ Mütareke hükümlerinin tatbikinde yapılan haksızlıkları önlemenin tek yolu olarak artık, güvendiği silah arkadaşları ile birlikte, milletin iradesine ve ordunun gücüne dayalı bir kurtuluş çaresi bulmaktır. Bu çarenin ilk fırsatı, İstanbul Hükûmetinin Doğu Karadeniz Bölgesinde asayişin temini için tedbirler almak ve aynı zamanda mevcut kolorduları bu yönde kullanmak maksadıyla kurulan üç ordu müfettişliğinden Meclis-i Vükela tarafından yetki ve sorumlulukları onaylanarak kendisine verilen⁸ 9.Ordu Müfettişliği görevine atamasının⁹ yapılması ile ortaya çıkmıştır. Nitekim yapılacak mücadelenin amacı ve yöntemi hakkında kararını içeren ifadesinde Millî Mücadele'nin amacının; "Hâkimiyet-i Milliye"¹⁰ yönteminin ise; "Harekât-ı Milliye"¹¹ olduğunu ifade etmiştir.¹²

Böylelikle millet ve ordu; Millî Mücadele'nin iki önemli gücünü teşkil etmektedir. Millî Mücadelenin devamı süresince bu temel düşüncenin iki önemli kavram altında yürütüleceği görülecektir: Hâkimiyet-i Milliye ve Harekât-ı Milliye

⁷ Sina Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele, C.I.*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2004, s.114-117.

⁸ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:40, Gömlek: 13

⁹ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:40, Gömlek: 14; *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA)*, BEO., Kutu:4571, Gömlek:342765, Sıra:0.

¹⁰ Gazi Mustafa Kemâl, *Nutuk-Söylev, I, (1919-1920)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.19.

¹¹ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev, I, (1919-1920)*, s.21.

¹² S. Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele, C.I.*, s.304.

Kongreler Döneminde Hâkimiyet-i Milliye ve Harekât-ı Milliye

Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta Millî Mücadele'nin stratejisini *"Türk ata yurduna ve Türkün istiklâline tecavüz edenler kimler olursa olsun bütün milletçe müsellehân mukabele ve onlarla mücadele eylemek icap ediyordu. Bu mühim kararın bütün icabat ve zaruriyatını ilk gününde izhar ve ifade etmek elbette musip olamazdı. Tatbikatı bir takım safhalara ayırmak ve vakayı ve hadisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını izhar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasıl olmağa çalışmak lazım geliyordu. Nitekim öyle de olmuştur"* ifadesi ile açıklamıştır.¹³ Bu stratejinin siyasi hedefi başlangıçta millette direniş bilinci oluşturmak, askeri hedefi ise ordunun desteğini sağlamak ve sonrasında tüm faaliyetleri ordunun kontrolünde yürütmek olacaktır. Bu maksadı, *"İlk iş olmak üzere bütün ordu ile temasa gelmek lazımdı."* diyerek¹⁴ millette oluşturulacak bilincin harekete geçirilmesinde ordunun önemi ile açıklamaktadır.

Samsun'a çıktıktan¹⁵ bir gün sonra İstanbul Hükûmeti'ne yaptığı bilgilendirmede ve aynı zamanda Erzurum Valiliğine de gönderdiği suretinde; millet ve ordunun bu işgalleri kabul edemeyeceğini, devlet, ordu ve milletin kurtuluşu için çalışılması gerektiğini¹⁶ ve 15.Kolordu'ya ise işgallerin kınanması için protesto gösterileri yapılarak İtilaf temsilcilerine muhtıralar halinde bu durumun iletilmesini¹⁷ bildirmiştir.

İki gün sonra heyetindeki kurmayların İngiliz siyasi mümessilleri ile yaptığı görüşme ile ilgili düşüncelerini aktardığı İstanbul Hükûmeti'ne, *"Türklüğün yabancı yönetimine tahammül edemeyeceği ve milletin, birlik içerisinde Hâkimiyet-i Milliye esasını Türklük duygusunu hedef alarak gerçekleştireceği"*¹⁸ni iletmiştir. Buradaki Türklük vurgusu aynı zamanda millette oluşturulacak bilincin esasını teşkil etmektedir.

¹³ Gazi Mustafa Kemâl, *Nutuk-Söylev, I, (1919-1920)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.20

¹⁴ Gazi Mustafa Kemâl, *Nutuk, C.I, s.22.*

¹⁵ CDA, DH. ŞFR., Kutu:630, Gömlek:122, Sıra:0

¹⁶ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:8, Gömlek:13.

¹⁷ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:8, Gömlek:94.

¹⁸ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:8, Gömlek:12.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu ifadelerinde Millî Mücadele'nin başlangıç ilkeleri çok açık bir şekilde kendini göstermektedir. Özellikle milletin iradesine bağlı bir yöntemin uygulanacağı ve kendisinin de endişeli olmakla birlikte bu duygular içerisinde millet ve memlekete olan borcunun bir gereği olarak görevini bu ilkeler doğrultusunda yerine getireceğini bildirmesi, yürüteceği mücadelenin esaslarını ortaya koymaktadır.

Samsun'dan Havza'ya geçtikten sonra 28 Mayıs 1919'da sorumluluk bölgesi itibariyle yaptığı değerlendirmeleri 15.Kolordu Komutanı Kâzım (Karabekir) Paşa ile paylaşmış ve yaptığı bir görüşmede Trabzon'un önemli bir bölge olduğunu belirterek bölgenin idaresi ile ilgili izlenecek yöntemin başta Doğu bölgeleri olmak üzere yurdun genelinde nasıl olması gerektiğini yalnız 3., 15. ve 20.Kolordulara açıklamış ve bu konuda görüşlerini istemiştir. Ayrıca ikinci bir değerlendirme ile güvenilir sivil kişilerle birlikte dışarıdan anlaşamayacak şekilde örgütlenmelerin yapılmasını, bunun sorumluluğunun tamamen askerlerde olmasını ve yerli Rum halkın isyanı ile birlikte Karadeniz'den muhtemel bir İngiliz çıkarmasına karşı halkın "Harekât-ı Sagire"¹⁹ olarak bilinen usuller gereği; yabancı denetiminden uzak kalmış silah, teçhizat ve mühimmatın içeriye taşınmasını, her köyün kendini savunmasını, askeri birliklerin de buna destek olmasını, önemli yollardaki büyük yapıların gerekirse tahrip edilmek üzere planlamasının şimdiden yapılmasını ve tüm bu işlerin gizlice yürütülerek kolordulardan bu konudaki görüşlerin gönderilmesini talep etmiştir.²⁰ 15.Kolordu Komutanının mücadelesinin askeri birliklerin kontrolünde yapılması yönündeki görüşü ile birlikte uygun görülen bu değerlendirme²¹ sonrası; 15., 20., 13.Kolordu ve Konya'daki 2.Ordu Müfettişliğine gönderilen ve 28-29 Mayıs 1919'da yayımlanan Havza Genelgesi ile tüm yurttan gösteriler yapılarak hükûmete ve işgal kuvvetleri temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesini istemiştir.²²

¹⁹ *Askeri Harekât-ı Sagire*, (Kaymakam Mehmet Faik), Mekteb-i Fünun Harbiye-yi Şahane Matbaası, İstanbul, 1305, s.12-13. Gayr-i Nizami harbin esas ve usullerini izah eden ve askeri birliklerde kullanılan dönemin askeri talimnamesidir.

²⁰ *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, s.29-31.

²¹ *ATASE Arşivi*, İSH., Kutu:272, Gömlek:77, İSH., Kutu:272, Gömlek:78, İSH., Kutu:272, Gömlek: 86, 1., 14. ve 3.Kolordular, mücadelenin Kuva-yı Milliye ile desteklenmesine taraftar olduklarını belirtmişlerdir.

²²Gazi Mustafa Kemâl, *Nutuk, C.I*, s.31-32

Batı Anadolu'daki gelişmeleri de yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, bölgedeki kuvvetlerin durumunu ve nasıl faydalanılacağını öğrenmek istemiş²³ aldığı bilgileri 15., 3. ve 13.Kolordulara da göndererek hem doğudaki birliklerin batı ile olan bağlantısını sağlamış hem de kolordular üzerindeki yetkisini kullanmaya devam etmiştir. İşgallere karşı millette oluşan bilinçlenme ile birlikte özellikle Batı Anadolu'da silahlı bir direnişe dönüşerek Kuva-yı Milliye halinde mücadeleye başlanması, Anadolu'nun doğusunda başlatılan Millî Mücadele'nin teşkilatlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Hatta 9 Haziran 1919'da Kuva-yı Milliye'nin verdiği mücadelenin desteklenmesi, dış meseleler dâhil bütün milletin birlik halinde olması ve Kuva-yı Milliye'ye karşı yapılan faaliyetlerin önlenmesi için Hükûmetin de tedbir alması gerektiği yönünde bir beyanname yayımlanması istenmiştir.²⁴

Havza'dan ayrıldığı 12 Haziran 1919'a kadar Millî Mücadele'de bütünlüğü sağlamak için oldukça büyük bir çaba sarf eden Mustafa Kemal Paşa bu dönem içerisinde her ne kadar müfettişlik yetkisi ve bölgenin şartları gereği kolordu komutanlıkları arasında 3., 15., 13. ve 20. Kolordular ve 2. Ordu Müfettişliği ile doğrudan irtibata geçse de vatanın içerisinde bulunduğu durumu da göz önünde bulundurarak alınması gereken tedbirleri, ulaşabildiği bütün komutanlıklara göndermesi²⁵ uygulanacak yöntemin hayata geçirilmesi bakımından önemlidir.

Kuvâ-yı Milliye'nin, Anadolu'da olduğu gibi Trakya'da da teşkilatlanmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa, 1.Kolorduya 18 Haziran 1919 tarihli bir yönerge göndererek²⁶ Trakya'nın da direnme gücünü artırmak üzere Anadolu'da bölünmez bir bütünlüğün oluşturulduğu ve kararların bütün komutanlar ve yanındakiler ile birlikte bir bütün halinde alındığını bildirmiştir.²⁷

²³ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.45.

²⁴ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:5, Gömlek:30.

²⁵ Sabahattin Selek, *Millî Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı, C.I*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s.268.

²⁶ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Sayı:82, Belge Nu.:1781.

²⁷ Gazi Mustafa Kemâl, *Nutuk, C.I*, s.30-31.

Böylece Anadolu'da başlayan mücadeleye, Trakya'yı da dâhil ederek Millî Mücadele bütünlüğü içerisine almıştır.²⁸

Bu dönem içerisinde öncelikle kolordularla irtibata geçilerek destek sağlanmış ve millette teşkilatlanma ve karşı koyma bilinci verilmeye çalışılmıştır. Nitekim 8 Haziran 1919'da İstanbul'a çağrılmış olmasını dahi önemsememiş, Millî Mücadele için gösterilen çabaların artık kişisel olmaktan çıkarak bütün ulusun birlik ve dayanışmasını sağlayacak tarzda bir kurul vasıtasıyla yapılmasının gerekli olduğu düşüncesine sahip olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir; *"Anadolu'ya geledi bir ay olmuştu. Bu süre içerisinde bütün orduların birlikleri ile ilişki ve bağlantı sağlanmış ve ulus elden geldiğince aydınlatılarak uyarılmış, ulusal örgütlenme düşüncesi yayılmaya başlamıştı. Durumu artık bir kumandan kimliği ile yürütüp yönetmeye olanak kalmamıştı. Yapılan çağrıya uymamak ve gitmemekle birlikte, millî örgütleri ve eylemi yönetmeyi sürdürdüğüm göre, başkaldırır duruma girdiğim kuşku götürmezdi. Bundan başka ve özellikle uygulamaya karar verdiğim girişim ve teşebbüslerimin bir an önce kişisel olmak niteliğinden çıkarılması ve bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve temsil edecek bir kurul adına yapılması çok gerekli idi. Bu nedenle 18 Haziran 1919 günü Trakya'ya verdiğim talimatta işaret ettiğim bir noktanın uygulanması zamanı gelmiş bulunuyordu. Hatırınızdadır ki o nokta, Anadolu ve Rumeli Millî örgütlerini birleştirecek, bunları bir merkezden yönetmek ve adlarına iş görmek üzere, Sivas'ta genel bir millî kongre toplamaktı. Bu amaçla emir subayım Cevat Abbas Bey'e 21-22 Haziran 1919 gecesi Amasya'da söyleyip yazdırdığım genelgenin başlıca noktaları şunlardı. ..."*²⁹

Amasya'da 22 Haziran 1919'da yayımlanan bir genelge ile vatanın bütünlüğü ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğu belirtilerek milletin azim ve kararının kurtuluşu sağlayacağı ve bu maksatla Sivas'ta millî bir kongrenin toplanması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Anadolu'daki Millî Mücadele'den ve Mustafa Kemal Paşa'nın yürüttüğü faaliyetlerden İngiliz baskısı ile rahatsız olan İstanbul Hükûmeti, Harbiye Nezareti vasıtasıyla gönderdiği yazısında; Padişah'ın da İstanbul'a gelmesini istediğini ve isterse iki

²⁸Tevfik Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele, C.I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.167-168.

²⁹Gazi Mustafa Kemâl, *Nutuk, C.I*, s.41-43.

ay istirahat alabileceğini belirtmesi üzerine bu talebi reddederek gerekirse milletin bir ferdi olarak çalışmaya devam edeceğini bildirmiştir.³⁰

Erzurum'da kongre için yürütülen faaliyetler ile birlikte Harekât-ı Milliye'nin yürütülmesi bakımından 7 Temmuz 1919'da Erzurum'dan tüm kolordulara gönderilen talimat önemlidir. Talimatta, millî kuvvetlere müdahale ve saldırıda bulunulamayacağı, görevinden alınan komutanların yerine gelecek olanların Millî Mücadeleye destek olacaksa emir-komutanın devredilebileceği aksi takdirde emir-komutanın bırakılmayacağı, askeri birliklerin dağıtılması veya yer değiştirilmesi emri verilirse uygulanmayacağı, vatanın herhangi bir yerine saldırıldığında karşılıklı işbirliği halinde savunma yapılacağı belirtilmiştir.³¹

Kongre aldığı kararlar ile Millî Mücadele'nin Hâkimiyet-i Milliye'sine ait esasları da belirlemiştir. Özellikle teşkil edilen Heyet-i Temsiliye'nin bu esasların yerine getirilmesinde bir yürütme organı olarak görev yapacağı görülmektedir. Aynı zamanda Vilâyat-ı Şarkiye Müdâfâa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin maksat ve işleyişine dair bir beyanname yayımlanarak³² mücadelenin milletle beraber yapılacağı ve millî müfrezelerin mücadele için asıl kuvvet olduğu ifade edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında şekillenen Millî Mücadele artık Heyet-i Temsiliye'nin teşkil edilmesi ile fikir bütünlüğüne ulaşmış ve alınacak kararlar ve uygulamaların tüm yurttta yaygınlaşması sağlanmıştır.

Sivas Kongresi ile Kuva-yı Milliye'nin Millî Mücadele için önemli bir güç olduğu kabul edilmiş ve ayrıca düzenli birlik harekâtı ile de işgallere karşı konulması kararı alınmıştır. 20.Kolordu'nun bünyesinde Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığının kurulması, aynı zamanda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin nizamnamesi ile birlikte Kuva-yı Milliye ve düzenli birliklerin harekât esaslarını açıklayan Kuva-yı Milliye'ye yönelik bir talimatname hazırlanması, Harekât-ı Milliye'nin daha merkezi ve planlı yapılmaya başlandığını göstermektedir. Özellikle Kuva-yı Milliye'nin çete olmadığı, çete faaliyetlerine izin verilmeyeceği,

³⁰ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:8, Gömlek:4.

³¹ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:17, Gömlek:15.

³² ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:4, Gömlek:108., ATASE Arşivi, İSH, Kutu:24, Gömlek:105.

ancak milletin kendisini korumak için Kuva-yı Milliye'yi oluşturulabileceği belirtilmiştir. Heyet-i Temsiliye bütün sorumluluğu üzerine alarak Kuvâ-yı Milliye ve ona destek olan orduya, hareket tarzları ve genel hatları ile Millî Mücadele'nin askeri yönüne ait ilk plânlama bilgilerini içeren bu yönergeyi, Anadolu ve Rumeli Müdâfâa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Nizâmnamesine ek olarak kabul etmiş,³³ "özel ve gizlidir" işaretli yalnız ilgililere olmak üzere 28 Ekim 1919'da gönderilen³⁴ bu talimatname ile; özellikle düşmanla temasta bulunan mahallerde sabit ve seyyar silahlı kuvvetlerin nasıl teşkil edileceği, nasıl idare edileceği, nasıl işe edileceği ve nasıl silahlandırılacağı belirtilmiştir.³⁵

Sivas Kongresi aynı zamanda Hâkimiyet-i Milliye'nin geniş bir katılımı kongrece seçilmiş bir heyet vasıtasıyla yürütüleceğini ve Anadolu ile Trakya'nın bu faaliyetlerde birleştirilerek Millî Mücadele'nin tüm yurttan yaygınlaştırılacağı kararının alındığı bir kongre olmuştur.

Bu kararlar ile Heyet-i Temsiliye, Millî Mücadele'de yeni bir dönemi başlatmıştır. Artık mücadelede Heyet-i Temsiliye her yönü ile milletin kaderine hâkim ve kolorduların tek yönetim yeridir ve İstanbul'daki Hükûmetin de bir etkinliği kalmamıştır. Nitekim mülki ve askeri teşkilatlara gönderilen bir talimatla herhangi bir faaliyette bulunurken veya bir karar alınırken valinin veya en yüksek askeri komutanın birlikte hareket etmesi gerektiği belirtilerek Heyet-i Temsiliye üyelerinden veya diğer ileri gelenlerden birinin tek başına hareket etmemesi istenmiştir.³⁶

Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı için gerekli kararların alınmasının zorunlu olduğu belirtilerek Meclis-i Mebusan'ın toplanması sağlanmış ve bu yönde Misak-ı Millî kararları aldırılmıştır. İstanbul'un işgal edilmesi ile birlikte kararların uygulanması için zaten bir meclis gibi çalışan Heyet-i Temsiliye'nin toplanma yeri ve millî teşkilatın nasıl olması gerektiği yönünde

³³ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk, C.I*, s.373.

³⁴ Suat İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1987, s.57.

³⁵ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s.103-104.

³⁶ *ATASE Arşivi*, ATAZB, Kutu:11, Gömlek:6.

kolordu komutanlarından istenen görüş³⁷ sonrası Ankara'da, Büyük Millet Meclisi açılarak mücadelenin yeni bir safhaya geçmesi hızlandırılmıştır. Harekât-ı Milliye'nin inisiyatifi artık Heyet-i Temsiliye'de olduğundan sevk ve idarenin bir merkezden yapılması büyük önem taşımaktadır. Heyet-i Temsiliye vatanın kurtarılması gayesinde tüm işleri üzerine almıştır. Bu maksatla 24 Kasım 1919'da yayımladığı emir ile meydana getirilecek olan teşkilatların bütün mahalle ve köylere yayılması için çalışmalar yapılması gerektiği ve bu nedenle bütün kolordular ve bağlı birlikleri ile ahz-ı asker şubelerinin bu yönde çalışmalarını artırması³⁸ ve Millî Mücadeleye verdiği destekten dolayı da Fevzi Paşa'nın da Anadolu'ya geçmesi istenmiştir.³⁹

Heyet-i Temsiliye ile birlikte millet bilinçlendirilerek işgallere karşı Kuva-yı Milliye ile başlayan silahlı mücadelenin, düzenli birliklerle müşterek çalışması sağlanmış ve kolordulardaki komuta yapısının mücadeleden yana tutumu için çaba sarfedilerek merkezi hükûmetin kontrolüne fırsat verilmemiştir. Ancak harekâtın sadece Kuva-yı Milliye ile yürütülmesinin giderek yetersiz kalması üzerine Heyet-i Temsiliye, inisiyatifi kaybetmemek maksadıyla, İstanbul Hükûmeti'nden önce davranarak bazı askeri tedbirler almak zorunluluğunu görmüştür. Nitekim Yunan ileri harekâtının başlayarak işgal bölgelerini genişleteceği ve İzmir'i Yunanistan'a ilhak edeceği haberlerinin alınması⁴⁰ ve Batı Anadolu'da devam eden Kuvâ-yı Milliye harekâtının bölgede bulunan birlikler gibi sevk ve idaresinin sağlanmak istenmesi, ayrıca güneyde Fransız işgal sahasının da giderek genişlemesi üzerine askeri birliklerce millî müfrezelerin desteklenmesi gereği ve doğuda Ermenilere karşı yapılacak harekâtın tek elden plânlanması maksadıyla genel bir harekât plânına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece Millî Mücadele'nin ilk askeri harekât plânı⁴¹ olarak adlandırılabilir plân, 9 Ocak 1920'de Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın imzası ile

³⁷ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:34, Gömlek:98.

³⁸ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:6, Gömlek:79.

³⁹ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu:27, Gömlek:82.

⁴⁰ Kazım Özalp, *Millî Mücadele, C.I*, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.81.

⁴¹ Cemil Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.24.

yayımlanmıştır.⁴² Bundan sonra kolorduların ve bağlı birliklerinin yapacağı harekâtı ve alacağı tedbirleri göstermesi bakımından önemli bir aşamaya gelinmiştir. Plânda özellikle Batı Anadolu'daki birliklerin muhtemel bir Yunan taarruzuna karşı hazır olması ilk şarttır. Böylece artık İstanbul'un işgal altında olması nedeniyle bütün kolordular Heyet-i Temsiliye'nin kontrolüne girmiştir.

Plân, İtilaf Devletlerinin Sivas Kongresi kararlarına aykırı bir bildirimde bulunmaları ve buna karşı hükûmetin gerekli tedbirleri alamaması durumunda icra edilecektir.⁴³ Bu nedenle, Mustafa Kemal Paşa, gelişen durumlara göre değişebileceğini düşündüğü planı, Yunanların Batı Anadolu'yu tamamen ilhak etmeleri veya İtilaf devletlerinin Anadolu'da millî sınırları bozacak yeni bir girişimde bulunmaları halinde uygulanacak bir ihtimâlat plânı olarak görmektedir. Yayımlanması ile Millî Mücadele'nin gücü ortaya konmuş ve birliklerin hazırlıklı olması sağlanmıştır.⁴⁴

Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Döneminde Hâkimiyet-i Milliye ve Harekât-ı Milliye

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de açılması ile Heyet-i Temsiliye'nin denetim ve kontrolünde olan kolorduların sevk ve idaresi artık meclisin yönetiminde ve milletin iradesindedir. Müdâfâa-i Milliye Vekâleti ve Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti'nin de kurulması ile Hâkimiyet-i Milliye ve Harekât-ı Milliye daha etkin ve süratli icra edilecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile harekâtın düzenli birlikler ile yürütülmesi yönünde kararlar alınmaya başlanmış ve harekâtın temel esaslarından olan cephe düzenleri yeniden yapılarak ortaya çıkan ihtiyaçların planlanmasında daha etkili olunmaya başlanmıştır. Aynı zamanda TBMM'nde seçilmiş vekillerin kararların alınmasındaki desteği ve görüşleri mücadeleyi daha düzenli bir hale getirmiştir. Nitekim Yunan ordusunun ileri harekâtı karşısında Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

⁴² HTVD, Sayı:20, Vesika Nu.:519; *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, s.168-175.

⁴³ Celal Erikan, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.111.

⁴⁴ Celal Erikan, *Kumandan Atatürk*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s.350.

Paşa, yanındaki bazı vekiller ile birlikte Eskişehir'de yaptığı toplantıda, Meclisin teşkilatlanmasını yapana kadar batıda Yunan taarruzuna karşı Batı Anadolu sahillerinden başlayarak içerilere kadar devam eden, Kastamonu ve Ankara'yı dışarıda bırakan fakat Konya ve Sivas'ı içine alan Karadeniz ve Akdeniz arasında bir savunma bölgesi teşkil edilecek şekilde Batı Cephesi Komutanlığı kurularak Ali Fuat Paşa'nın; Doğu Cephesine ise Doğu Cephesi Komutanlığı kurularak Kazım Karabekir Paşa'nın getirilmesini düşündüğünü belirtmiştir.⁴⁵ 23 Haziran 1920'de de Batı Cephesi Komutanlığı kurularak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkan bir kararname ile⁴⁶ Batı Anadolu'da bir türlü gerçekleştirilemeyen tek komuta esaslı sağlanmıştır.⁴⁷

Doğu cephesinde ise Kazım Karabekir Paşa'nın zamanında yaptığı değerlendirmeler sonucu harekâta karar verilmiş ve 13 Haziran 1920 tarihinde de "15.Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu Cephesi Komutanlığına tayin olduğu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Bakanlar Kurulu kararı ile tebliğ ve ilan olunur. Kazım Karabekir Paşa, Doğu Cephesinde bulunan bütün sivil ve askeri makamlar üzerinde seferdeki Ordu Komutanı yetkisine haizdir." denilerek Doğu Cephesi Komutanlığı teşkil edilmiştir.⁴⁸

Güney cephesinde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile yeni birliklerin teşkil edilmesi, her cephede sorumlu komutanlık esasının getirilmesi ve bir kısım birliklerin Batı cephesine sevk edilmesi nedeniyle yeni bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Buna göre, 26 Haziran 1920 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Güney Cephesi ikiye bölünerek Adana Cephesi ve Elcezire Cephesi teşkil edilmiş⁴⁹ ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti tarafından kararname onaylanarak 19 Aralık 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilmiştir.⁵⁰ Yapılan

⁴⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s.465-466.

⁴⁶ *CDA Arşivi*, 30-18-1-1, Kutu:1, Gömlek:3, Sıra:19.

⁴⁷ *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, C.II-2*, s.281-282.

⁴⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt.2, Devre 1; *ATASE Arşivi*, İSH., Kutu:747, Gömlek:173.

⁴⁹ *Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi, C.IV*, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1966, s.161-163.

⁵⁰ *CDA Arşivi*, Kutu:45, Gömlek:291, Sıra:4-1

bu düzenlemelerle birlikte harekât sahasının genel çerçevesi de ortaya çıkmıştır.

Millî Mücadelenin askeri yönü bir taraftan bir harekât planı ile belirlenirken bir taraftan da cephe düzenlemeleri ile kolordu teşkilatlanmaları sağlanmakta ve komuta sistemi oluşturularak sevk ve idare esasları belirlenmektedir. Kuva-yı Milliye, bu çalışmalar yürütülürken artık mücadelenin asıl kuvveti olmaktan çıkmıştır. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile Kuvâ-yı Milliye'nin denetim ve kontrolü ile kolorduların düzenlenmesi tek elden yapılmaya başlanmış ve bu sorumluluğu üzerine almıştır. 2 Mayıs 1920'da İcra Vekilliği'nin teşkil edilmesi ile Vekiller Heyeti'nin içerisinde Millî Mücadelede askeri sevk ve idarenin esasları ile emir-komutada bütünlüğü sağlayacak ve düzenli birliklerin konuş, kuruluş ve harekâtına ait esasları belirleyecek ve işe, donatım ve asker alma işlerini düzenleyecek bir kurumun varlığına duyulan ihtiyaç üzerine Millî Müdafaa Vekâleti ile Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Vekâleti teşkil edilmiştir.⁵¹ 4 Mayıs 1920'de yayımlanan bir genelge ile de *"Emir-komuta yetkisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin manevi varlığından ayrılmaz, bu işleri meclisçe seçilmiş, İcra Vekilleri arasında bulunan Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Riyaseti Vekili, Meclis adına yürütür."*⁵² şeklinde yeni bir düzenleme yapılmıştır.

Kuva-yı Milliye'nin yetersiz kalması ve teşkil edilen cephelere kuvvet takviye edilmesi ihtiyacının doğması üzerine TBMM'nde 24-27 Kasım 1920 tarihlerinde Dâhiliye Vekâleti'nin aldığı bir karar ile Kuvâ-yı Milliye müfrezeleri lağvedilerek sadece iki birlik halinde 1. ve 2.Kuvve-i Seyyare birliklerinin devamına karar verilmiştir.⁵³ Ancak devam eden itaatsizlikleri ve bölgedeki mülki teşkilatların bilgilendirmeleri üzerine 27 Aralık 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile *"1.Kuvve-i Seyyare'nin kayıtsız şartsız Büyük Millet Meclisi'nin kanuniyetine, nizam ve emirlerine tabi olduğu ve itaatle mükellef olup askeri yönden bağlı olduğu ve emri*

⁵¹ TBMM ZC, Devre 1, Cilt.1, s.185-186.

⁵² C. Erikan, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, s.152., 18 Kasım 1920'de yayınladığı bildiriye ise *"Emir-komuta yetkisi TBMM manevi varlığından ayrılmaz."* şeklinde belirtilmiştir.

⁵³ CDA Arşivi, 30-18-1-1, Kutu:1, Gömlek:12, Sıra:1., HTVD, Sayı.113, Vesika Nu.:4194.

altında bulunduğu kumandanlık tarafından gereğinin yapılması” bildirilmiştir.⁵⁴

Alınan tüm bu kararlarda Hâkimiyet-i Milliye'nin giderek etkisi artmaktadır. Ordunun sevk ve idaresinde komutanlık karargâh merkezi olarak Erkan-ı Umumiye-yi Harbiye Riyaseti'nin teşkil edilmesi ve ordunun bütün ihtiyaçlarının Millî Müdafaa Vekâleti tarafından karşılanması milletin ortaya koyduğu mücadelenin meşruluğunu göstermesi bakımından da önemlidir. 1921 yılına kadar tüm cephelerde işgal ve ilerleme devam etmiş ancak TBMM'nin aldığı kararlar ile Harekât-ı Milliye'nin sevk ve idaresinde önemli gelişmeler de kaydedilmiştir. Her şeyden önce cephelerdeki sorumluluk sahaları ve emir-komuta ilişkileri yeniden düzenlenmiş, düzenli birlik harekâtına geçilmiş ve ayaklanmalar bastırılmıştır.

Bununla birlikte dış siyasette istikrarlı bir politika izlenmesinin yanında Misak-ı Millî kabul edilerek Sevr reddedilmiştir. İçerde sağlanan bu güç, Harekât-ı Milliye'nin başarısını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Doğu Cephesi'nde Ermenilere ve Güney Cephesi'nde Fransız ve İngilizlere karşı elde edilen başarılar ile birlikte Batı Cephesi'nde Birinci ve İkinci İnönü muharebeleri ile başlayan ve Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonunda geri çekilme harekâtı sonucunda Sakarya Meydan Muharebesi ile Yunan ordusunun savaşma azim ve iradesi kırılmış ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile nihai zafer elde edilmiştir. 1922 yılı sonu itibarıyla Harekât-ı Milliye, belirlediği hedefini zaferle sonuçlandırmıştır.

Harekât-ı Milliye'nin en büyük ve sonuç alıcı muharebeleri, Sakarya Meydan Muharebesi ile Başkomutanlık Meydan Muharebesi olmuştur. Sakarya Meydan Muharebesi ile stratejik savunma safhası sona ermiş ve stratejik taarruz dönemi başlamıştır. Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde taarruz, karşı taarruz şeklinde değil genel taarruz şeklinde planlanmış ve icra edilmiştir. Bu taarruzun başarısı diğer ifade ile Harekât-ı Milliye'nin başarısı, Hâkimiyet-i Milliye'nin de başarısı olmuştur. Milletin egemenliği bu büyük meydan muharebesi ile devam etmiştir.

⁵⁴ CDA Arşivi, 30-18-1-1, Kutu:2, Gömlek:25, Sıra:11

Millî Mücadele bakımından bu dönem, Türk İnkılâbı'nın temellerinin atılması bakımından önemli gelişmelerin kaydedildiği bir evredir. Bir taraftan tüm cephelerde Harekât-ı Milliye icra edilmiş diğer taraftan Hâkimiyet-i Milliye etkili bir şekilde devam ettirilmiştir. Nitekim Anayasa'nın kabulü ve Saltanatın kaldırılması dönüm noktasıdır. Bu hazırlayıcı gelişmelerden sonra Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyet'in ilan edilmesi Hâkimiyet-i Milliye'nin en büyük sonuçlarından biri olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluşunda Türk İnkılâbı Düşüncesi

Mustafa Kemal'in önderliğinde Hâkimiyet'in ve Harekât'ın millî bir nitelikte ve birbirleri ile uyumlu bir şekilde dört yılı aşkın bir sürede başarı ile tamamlaması Türk İnkılâbı düşüncesinin hazırlık safhasını meydana getirmiştir. Bu safhada, gelişen ve yerleşmesine gayret edilen Türklük hissiyatına sahip bir millet oluşumu, bu milletin hâkimiyetine dayalı bir yönetim ve bunun korunması için de meşruiyeti olan güçlü bir savunma yapısı kendini göstermektedir. Türk İnkılâbı'nın diğer sosyal, ekonomik ve siyasi alanda yapılan değişiklikleri bu esas yapıyı tamamlamaktadır. O halde Türk İnkılâbı'nda temel değerler "var olmak ve korumak" üzerine de bina edilebilir. Diğer bir ifade ile milletin hâkimiyeti ve hâkimiyetin devamlılığı için gücün muhafazası öne çıkmaktadır.

Atatürk 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışında yaptığı konuşmasında Türk İnkılâbı'nın tanımını ve dayandığı ana fikirleri: *"Türk İnkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin vehleten imâ ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha vâsi bir tahavvülü ifade etmektedir. Bugünkü devletimizin şekli, asırlardan beri gelen eski şekilleri bertaraf eden en mütekâmil tarz olmuştur. Millet, idame-i mevcudiyet için efradı arasında düşündüğü rabita-i müştereke, asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini tebdil etmiş, yani millet, dini ve mezhebi irtibat yerine, Türk milliyeti rabitasıyla efradını toplamıştır. Millet, beynelmilel umumi mücadele sahasında sebab-i hayat ve sebab-i kuvvet olacak iklim ve vasitanın ancak muasır medeniyette bulunabileceğini, bir hakikat-i sabite olarak umde ittihaz eylemiştir... Çok milletin halas ve itilâ mücadelesinde mütehevvir oldukları görülmüştür. Fakat bu tehevvür Türk milletinin şuurlu tehevvürüne benzemez. Bahsettiğim büyük inkılâp yolunda Türk milletinin şimdye kadar sarfettiği mesai, dahili ve harici erbabı kasda*

karşı yorulmaz, yıpranmaz mücadeleler içinde ve bizzat irade-i milliyenin mukavemetberendaz tatbikatı sahasında ve erbabı hukuk elinde bulunan kanunların ve müdevvenatın vücudundan kasden tecahül ederek evveleminde Türk millet ve devletinin yeni şekli mevcudiyetini bilamel meydana çıkarmak uğrunda geçmiştir...”⁵⁵ şeklinde açıklamaktadır.

Türk İnkılâbı, derin bir değişimi ifade etmektedir. Bu değişimin kökleri, Türk tarihinden gelmekte ve millet, Türk milliyeti duygusu ile birbirine bağlanarak bu yoldaki çabasının karşısında olanlarla sürekli mücadele etmektedir. Diğer bir ifade ile Türk İnkılâbı'nda, Türklük şuuruna erişmiş bir millet, bunu bozmaya çalışanlara karşı yaptığı sürekli bir mücadelede kendini bulmaktadır.

Mustafa Kemal, Türk İnkılâbı'nda izlenecek yolu ise, *“Tezahür eden Millî Mücadele, harici istilaya karşı vatanın kurtuluşunu yegâne hedef saydığı halde, bu Millî Mücadelenin muvaffakiyete erdikçe safha, safha bugünkü devre kadar millî hâkimiyet idaresinin bütün esaslarını ve şekillerini tahakkuk ettirmesi tarihin tabii, zaruri ve önüne geçilemez icaplarındandı.”⁵⁶ şeklinde izah etmektedir.*

Görüldüğü üzere, hâkimiyet-i milliye daha Millî Mücadelenin başında hedef olarak konulmuş ve hayata geçirilmesi için safhalara dayalı bir yöntem uygulanmıştır. Bu uygulamanın ise tarihin zorunlu kıldığı bir gerekçe olduğunun belirtilmesi millî hissiyatın daima yaşayacağı anlamına gelmektedir.

Türk İnkılâbı'ndaki bu düşünce yapısı Millî Mücadele'nin başlangıcında çok açık bir şekilde görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadeleyi başlattığı ilk günlerde daha Samsun'da iken açıkladığı *“Türklüğün yabancı yönetimine tahammül edemeyeceği ve milletin, birlik içerisinde Hâkimiyet-i Milliye esasını Türklük duygusunu hedef alarak gerçekleştireceği”* yönündeki ifadesi Millî Mücadele'nin ana ilkesi olduğu gibi Türk İnkılâbı'nın da felsefesinin temeli olmuştur. Türk Milleti'nde Türklük duygusunun hissedilmesi Millî Mücadele süresince zinde tutulmuş ve Millî Mücadele sonunda ise bu hissin, bilinç halinde devam etmesi Türk İnkılâbı'nda ortaya çıkmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Samsun'dan itibaren bütün konuşmalarında, talimat, direktif ve beyan-

⁵⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.249.

⁵⁶ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk, C.I*, s.41-43.

namelerinde; millet, irade-i milliye, hâkimiyet-i milliye, millî vicdan, milliyet, Harekât-ı milliye ve milliyetperverlik kavramlarını imparatorluk enkazı üzerine kurmak istediği Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel esasları olarak kullanmıştır.⁵⁷

Türk İnkılâbı'nın diğer inkılâplarla bir karşılaştırması yapıldığında temelinde yer alan millet hâkimiyeti esası daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Atatürk, böyle bir karşılaştırma yaparak, *"Hâlbuki bizim inkılâbımız, usul-ü meşrutiyeti dahi hürriyet ve istiklali millet için kâfi görmez ve bila kaydı şart hâkimiyet-i milletin uhdesinde tutan esaslı bir umdeye istinat eder. Bu umdenin taalluk ettiği şekil hiçbir vakitte eski eşkâl ile mukayese kabul etmez"* diyerek millî hâkimiyetin esasını millette görmektedir.⁵⁸

1923'te Konya Türk Ocağı'nda yaptığı bir konuşmada ise; *"Bir milliyet prensibi vardır, bir de onu dağılmaya sevk etmek isteyen nazariyat vardır. Lakin milliyet nazariyesini, milliyet fikrini, milletlerdeki milliyet mefkûresini dağıtmaya çalışan nazariyelerin dünya üzerinde tatbik kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, vukuat, hadisat ve müşehadat, insanlar ve milletler arasında hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir. Ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük mikyasta fiili tecrübelerle rağmen yine milliyet hissini öldürülemediği ve onun yine yaşadığı görülmektedir"*⁵⁹ ifadeleri Türk İnkılâbı'nın hareket noktası olmuştur.

Burada milliyet hissini yok etmek ve dağıtmak isteyen nazariyelere karşı mücadele verilmesi gerektiği çok açık bir şekilde ifade edilmektedir. Milliyet hissini yok etmeye yönelik saldırılara karşı milletin uyanık olması yönünde uyarılar yapılmaktadır. Millî Mücadele döneminde öncelikle Türklük hissiyatı yaratılmak istenmiştir. Kongrelerde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde alınan kararlar bu yöndedir. Türk milletinin farklılığı ve yaşamını kendi belirleyeceği esaslar üzerinden yürütmesi meşru bir hak olarak ortaya konmuştur. Nitekim Atatürk tarafından kabul gören milliyet prensibi: *"Bir milletin diğer milletlere nisbetle tabii veya müktesep hususi karakterler sahibi olması diğer milletlerden farklı bir uzviyet*

⁵⁷ Peyami Safa, *Türk İnkılâbı'na Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1996, s.49.

⁵⁸ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s.43.

⁵⁹ P. Safa, *Türk İnkılâbı'na Bakışlar*, s.49-50.

teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak onlara muvazi inkişafa sai bulunması keyfiyetine milliyet prensibi denir. Bu prensibe göre her fert ve her millet kendi hakkında hüsnüniyet, topraklarına bizzat kayıtsız tesahup talep etmek hakkına ve hürriyetine sahiptir. Bu düstur, bize hangi milletlerin hür, hangilerinin hürriyetinden şu veya bu şekilde mahrum olduklarını, yani millet namına taşımağa layık olmadıklarını kolaylıkla gösterir."⁶⁰ olarak açıklanmıştır.

Milliyet prensibi hissiyatın oluşmasında kavramsal bir açıklama sunmaktadır. Ancak hissiyatın varlığını harekete geçirecek diğer bir ifade ile farkındalığın yaratılmasını sağlayacak bir düşünce ortamına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünce ortamı, milletlerin tarihinde en tesirli rolü oynamış olan bir manevi kuvvetin ortaya çıkması ve sürdürülmesi ile kendini gösterir⁶¹

*"Türk Milliyetçiliği, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimaî heyetinin hususi seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır."*⁶² Atatürk tarafından bu şekilde tanımlanan Türk Milliyetçiliği, Türk milletine ait özellikler çerçevesinde ifade edilmiştir.

Türk Milliyetçiliğinin ilerleme ve gelişmeyi hedeflediği⁶³ aynı zamanda uluslararası ilişkilerde bütün milletlerle birlikte aynı medeni dünyada yer alırken Türklüğün kendine has özelliklerini muhafaza etmesi gerektiği belirtilmektedir. Yine bu tanımda yer alan "hüviyeti mahfuz tutmak" temel fikir olarak ortaya çıkmaktadır. Yani Türklük bilincini kaybetmemek ve korumak esas olarak belirlenmiştir. Türk İnkılâbı'nda yer alan bu nitelikler, Millî Mücadele döneminde oluşan millî hâkimiyet ve millî harekât ile doğrudan ilgilidir. Çünkü devletin bekasında milletin hâkimiyeti milliyet duygusuna sahip fertlerin varlığı ile olacaktır. Bu varlığın muhtemel saldırılar karşısında korunması⁶⁴ ise yapılacak harekâtın

⁶⁰ Afet (İnan), *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, C.I*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.18.

⁶¹ Sadri Maksudi Arsal, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1955, s.191.

⁶² Afet (İnan), *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, C.I*, s.19.

⁶³ Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s.157.

⁶⁴ Remzi Oğuz Arık, *Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz*, Ayrıldız Matbaası, Ankara, 1958, s.25-26.

milliliği ile olacaktır. Bunu gerçekleştirecek asıl unsur Türk Ordusu⁶⁵ olmakla beraber eğitim ve öğretimin de millî bir yapıda olması savunmanın temel nitelikleridir. Atatürk'ün bu konu ile ilgili ifadeleri tamamlayıcı niteliktedir: *“Türkiye Cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir. Biri millet kararı, diğeri en elim ve müşkül şerait, içinde dünyanın takdiratına bihakkın kesbi liyakat eden ordumuzun kahramanlığı, bu iki şeye güvenir.”*⁶⁶

Millet kararı, doğrudan hâkimiyet-i milliyeyi ifade etmekte ve ihtiyaç duyulduğunda bu kararın arkasında duran ve koruyanın da Türk ordusu olduğu belirtilmektedir. Bunun en açık ispatı Türk İstiklal Harbi'dir. Atatürk, Türk İnkılâbı ve Türk İstiklal Harbi arasındaki bağı şöyle açıklamaktadır: *“İstiklal savaşı ve Türk İnkılâbı, her hamlesinde milletimizin yüksek siyasi ve medeni karakteri ile memleket ideolojilerindeki şuurlu birliğine dayanarak muvaffak olmuştur.... Dün ve bugün olduğu gibi yarın dahi memleket ve millet için yegâne kudret, ikbal ve refah kaynağı olan inkılâp prensiplerinin ve Cumhuriyet rejiminin tatbikatı üzerinde fikir ve el birliğinin tezahürleri görülecektir.”*⁶⁷

İstiklal Harbi'nin, Türk İnkılâbı içerisindeki özel yeri, millî bir harekât olmasındandır. Aralarındaki bütünlüğün kaynağı ise İstiklal Harbi'ndeki, “yüksek siyasi ve medeni karakter”, Türk İnkılâbı'nda ise “memleket ideolojilerindeki şuurlu birlik” anlayışıdır. Türk ordusunun her bir ferдинin sahip olduğu yüksek siyasi ve medeni karakterin adı hiç şüphesiz Türklük hissiyatından gelmektedir. Bu hissiyatın beslediği ideolojik şuurlu birlik ile de Türk Milliyetçiliği tarif edilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Türk İnkılâbı'na ve onun fikir yapısını oluşturan Türk Milliyetçiliğine karşı olanlar ve onu yok etmek isteyenler için yapılacak mücadelenin yöntemini de ifade etmektedir. Nitekim Konya Türk Ocağı'nda 20 Mart 1923'de yaptığı konuşmada bunu çok açık izah eder: *“Mevcudiyet-i milliyemize düşman olanlarla dost olmayalım. Böylelerine karşı bir Türk şairinin dediği gibi, -Türküm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi- diyelim. Düşmanlarımıza bu hakikati ifade ettiğimiz gün kanaatimize,*

⁶⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s.221-222.

⁶⁶ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C.II, s.176.

⁶⁷ E. Z. Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, s.43.

*mefkûremize, istikbalimize yan bakan her ferdi düşman telakki ettiğimiz gün, millî benliğe uzanacak her eli şiddetle kırdığımız gün, halâs-ı hakikiye vasil olacağız. Ve sizler gibi münevver, azimli, imanlı gençler sayesinde bu halâsa vasil olacağımıza emin olabiliriz.”*⁶⁸ Diğer bir ifadesinde ise *“Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır”*⁶⁹ şeklindeki açıklaması, milletin Türklük duygusu vasıtasıyla sahip olduğu milliyetçi düşünce ile milletin hakimiyetinin temsil edildiği cumhuriyetin ayrılmaz bir bütün olduğu belirtilmektedir. Bu durumun inkılâp anlayışı içerisinde ve belirlenen hedef doğrultusunda muhafaza edilmesi gerektiği de belirtilmiştir: *“İnkılâbın hedefini kavramış olanlar daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır.”*⁷⁰ Atatürk, 27 Ekim 1922’de Bursa’da öğretmenlere yaptığı bir konuşmasında ise *“İki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marizdir. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:*

1. Milletine,
2. Türkiye Devleti’ne,
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne,

*düşman olanlara mücadele esbap ve vesaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur. Mücadele lazımdır.”*⁷¹ diyerek Türk Milleti’nin varlığının egemenliğe ve mücadeleye dayandığını ve ilelebet sürdüreceğini belirtmiştir. Bu, Millî Mücadele ile başlayan ve Türk İnkılâbı ile düşünce yapısı oluşturulan Hâkimiyet-i Milliye ile Harekât-ı Milliye’nin canlılığını koruduğunu göstermektedir.

Sonuç

Türk milletinin iradesinin temsil edildiği Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun yönetimindeki Türk Ordusu’nun gerçekleştirdiği Türk İstiklal Harbi, Türk İnkılâbı’nın da temel iki değeri ve esasıdır. Bu iki değeri birbirine bağlayan Türklük hissiyatı ve onun düşünce

⁶⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.147.

⁶⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.III, s.130.

⁷⁰ E. Z. Karal, *Atatürk’ten Düşünceler*, s.44. 1925 yılında yaptığı bir konuşma 10 Kasım 1949’da Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmıştır

⁷¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.I-III, s.49.

zeminini oluşturan Türk milliyetçiliği, başlangıç ilkeleri olarak Türk İnkılâbı'nın dinamik yapısını ve gelişmesini sağlamıştır.

Bu iki güç, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti kurarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilelebet payidar kalacağını ilan etmiştir. Düşünce alanını ve yeteneğini Türk milliyetçiliğinden, hareket alanı ve yeteneğini ise Türk ordusundan alan Türk İnkılâbı, kendisine belirlediği muasır medeniyetin üzerine çıkma hedefini gerçekleştirme amaç ve gayreti ile çağın gerektirdiği sosyal, ekonomik ve siyasi düzenlemeleri Türk kültürü esasları ölçüsünde uygulama azim ve iradesini göstermektedir. Bu azim ve bilinçle yetişen Türk gençliği ise bu değerleri koruyacak ve Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da başlattığı Türk'ün bağımsızlık mücadelesini her şart ve durumda fikri bir zemine kavuşturduğu Türk İnkılâbı ile devam ettirecektir.

Kaynakça

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA)
Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE).
 Atatürk Özel Koleksiyonu, (ATAZB)
Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE). Türk
 İstiklal Harbi Koleksiyonu, (İSH)
 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre. 1, Cilt.1,
 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre. 1, Cilt.2,
 Mehmet Faik. (1305). *Askeri Harekât-ı Sagire*, İstanbul: Mekteb-i Fünun
 Harbiye-yi Şahane Matbaası.
 İnan, A. (1933). *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*. (Cilt I). İstanbul: Devlet
 Matbaası.
 Akşin, S. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*. (Cilt I). İstanbul: İş
 Bankası Kültür Yayınları.
 Arsal, S. M. (1955). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. İstanbul:
 Ötüken Yayınları.
 Bıyıklıoğlu, T. (1992). *Trakya'da Millî Mücadele*. (Cilt I). Ankara: Türk Tarih
 Kurumu Yayınları.
 Cebesoy, A. F. (2000). *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.
 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*. (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
 1989.

- Güngör, E. (1999). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*. (10. Baskı) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Karal, E. Z. (1956). *Atatürk'ten Düşünceler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kafesoğlu, İ. (2013). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Erikan, C. (2001). *Kumandan Atatürk*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erikan, Celal, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- İlhan, S. (1987). *Harp Yönetimi ve Atatürk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Özalp, Kazım, *Millî Mücadele, C.I*, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Özgül, C. (1989). *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Safa, P. (1996). *Türk İnkılâbı'na Bakışlar*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Selek, S. (2002). *Millî Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı*. (Cilt I). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Tansel, S. (1977). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. (Cilt I). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- (Yazar yok). (2006). *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- (Yazar yok). (1989). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (Cilt II). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- (Yazar yok). (1999). *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*. (Cilt II). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
- (Yazar yok). (1966). *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi*. (Cilt IV), Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları.